

ВІДГУК
офіційного опонента, кандидата філологічних наук,
доцента кафедри слов'янської філології та світової літератури
імені проф. О. Мішукова
Херсонського державного університету
ГОРБОНОС ОЛЬГИ В'ЯЧЕСЛАВІВНИ
на дисертацію
ДИБОВСЬКОЇ ОЛЕСІ ВОЛОДИМИРІВНИ
«Українська літературна казка кінця XX – початку XXI століття:
поетика хронотопу»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література

У лонгітюдному творчо-художньому просторі трансформації фольклорних жанрів як імперсональних геномоделей в авторські неповторні змістоформи літературна казка стає особливим маркером своєрідності вказаного процесу, вагомим художнім феноменом. Не можна не погодитися з науковою позицією сучасного казкознавства, що «немає ж ні літературної билини, ні літературної частівки, і хоч архетипи цих жанрів, безумовно, входять у арсенал літературних форм, але прагнення цілісно і усвідомлено створити на новому тематичному і культурному матеріалі моделі, які були б властиві цим фольклорним жанрам, завжди закінчувались поразкою». Авторська казка, яка виникає в інтенційному просторі «the man of letters» (людини, що пише) стає унікальним випадком концентрації пам'яті універсального фольклорного жанру в цілковитій повноті в хронологічно-локалізованих координатах персоналістичної художньої системи світового і вітчизняного літературного простору.

Відтак, аналітичний зріз просторово-часового континууму авторської казки у всьому об'ємі її різновидів та модифікацій як потужного генологічного потенціалу функціонування у конкретні хронологічні періоди розвитку літературного простору є завжди актуальним і значимим для формування адекватної науковій генологічній рецепції.

Зазначаємо, що жанрова матриця літературної казки як своєрідна естетична парадигма опанування письменником історичного та сучасного митцю буття націосоціуму постійно перебуває в центрі уваги наукових досліджень (Ю. Ярмиш, Л. Брауде, М. Ліповецький, В. Зусман, С. Сапожков, Н. Тихолоз, О. Горбонос, Г. Сабат, О. Гарачковська, Т. Качак, В. Кизилова та ін.). Наукова проблема індивідуально-творчого освоєння митцем-казкарем потенційних можливостей універсальної жанрової матриці народної казки як перманентного атрибуту уже авторської геноодиниці з метою зображення конкретного, хронологічно локалізованого історичного націосоціуму, естетизації його духовних орієнтирів і пошуків у літературних казках набуває особливої ваги у літературному просторі переломних для суспільства етапів історичних поступів. Для України – це і кінець ХХ – початок ХХІ століття. Цей період ознаменований здобуттям нею незалежності, демократизацією націосоціуму, активними процесами національно-культурного відродження, серед яких – суттєві зміни літературного вітчизняного простору, інтенсивний розвиток дитячої літератури без ідеологічних табу.

У контексті виокресленого наукова доцільність дослідження О. Дибовської є незаперечною, вагомою і не викликає жодних сумнівів у актуальності її теми: «Українська літературна казка кінця ХХ – початку ХХІ століття: поетика хронотопу». Її ідентифікація засвідчує і дослідницьку сміливість авторки, адже зроблена вагома заявка – «на часі комплексне дослідження поетики хронотопу сучасної української літературної казки, для системного вивчення якого обрано корпус художніх творів, що формують канон сучасної літератури, є знаковими, мають художньо-естетичну вартість та популярні серед читачів» (с. 16). Персоналістичний пантеон митців, авторські казки яких склали текстовий масив дослідження включили постаті І. Андрусяка, С. Дерманського, З. Мензатюк, Г. Пагутяк, В. Рудківського, В. Шевчука та ін. «... авторів на межі тисячоліть, які задали інтелектуальний рівень та вмістили у своїх текстах і відображення глобальних тенденцій розвитку жанру, і етнічні символи» (с. 16).

Множинність та полікомпонентність теоретичного дискурсу дослідження заявлені уже у вступі дисертації, гармонійна складова якого – лаконічний системно-аналітичний зріз лонгітюдної наукової думки на означену проблему в усіх аспектах; зокрема – і дихотомічного синтезу складових жанрової матриці літературно-казкових творів в аспекті їх часопросторових особливостей. З метою реалізації власного наукового задуму О. Дибовська у дослідженні опрацьовує значний і вагомий за обсягом науково-теоретичний матеріал, об'єднавши в єдине дослідницьке поле літературознавчі здобутки вивчення геноособливостей і фольклорної, і авторської казки.

Констатуємо наукову коректність самої дослідниці, її прагнення ідентифікувати насамперед варіативність вказаних наукових позицій та їх теоретичну і практичну значущість у процесі дослідження поетики хронотопу вітчизняної авторської казки кінця ХХ – початку ХХІ століття. Не можна не погодитись з твердою позицією дисертантки, що парадигма зазначених досліджень не носить цілісного і системного характеру, що і зумовлює необхідність аналітичного зрізу поетики хронотопу у авторській казці вказаного періоду як цілісного художньо-естетичного явища з метою усвідомлення своєрідності та унікальності новітньої вітчизняної літературної казки.

Вважаємо, що широкий діапазон науково-теоретичного і художньо-прагматичного масиву роботи дозволив дисертантці чітко визначити мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження. Відмічаємо не тільки багатогранність, а й результативну ефективність синтезу традиційних та інноваційних методів з метою дослідження проблеми своєрідності поетики хронотопу у літературній казці кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Адекватна науково-методологічна основа дисертації забезпечила належне розкриття усіх граней її дослідження: історіографія та складові науково-методологічного базису проблеми; поетика хронотопу народної та авторської казки як літературознавчі категорії; художньо-образна

результативність індивідуально-творчого інструментарію досліджуваних митців-казкарів у її створенні як перманентної складової власне авторської картини світу, національно-ідентична та гуманістично-екзистентна закоріненість їх казкового здобутку тощо.

Зі вказаних позицій логічно випливає наукова новизна дисертації. Її характеристика – це повтор або перефразування концептів самої дослідниці (див. с. 18) і дійсно відповідає сутності здійсненого дисертанткою наукового пошуку. Складові наукової новизни дослідження не викликають заперечень, як і теоретичне та практичне значення дослідження і особистий внесок здобувача.

Щодо структури роботи хотілося б відзначити: О. Дибовська чітко усвідомлює, що дослідження поетики хронотопу літературно-казкового здобутку кінця XX – початку XXI століття як літературознавча проблема потребує дослідження у двох аспектах: 1) теоретичному – поетика хронотопу художнього світу казки як понятійно-категоріальна субстанція, наукові домінанти її розвитку та утвердження; 2) художньо-прагматичному – текстуально-аналітичний зріз художньо-образної специфіки творення і функціонування поетики хронотопу у авторському світообразі текстів митців-казкарів з метою зображення актуальних проблем сучасності. Дихотомічність дисертаційного дослідження знайшла своє відбиття у її структурі, яка є не тільки її формально-змістовним стержнем, а й відповідає концептуальному задуму дослідниці.

Необхідність науково-теоретичного дискурсу дослідження зредуковує наявність у дисертації першого розділу «Поетика хронотопу літературної казки», підрозділи якого спрямовані на з'ясування та виклад його базисних основ та виокреслення науково-адекватних підходів до належного наукового аналізу проблеми дисертації. Зазначаємо, що у вказаному сегменті дисертації здійснено у постійному зверненні до вагомого і об'ємного масиву наукових досліджень філософів, літературознавців, культурологів кореляцію основних термінів і понять з аналізованої проблеми: поетика, хронотоп, народна казка,

літературна казка. Дослідниця на належному рівні виокреслила та детально проаналізувала усі наявні класифікаційні коди хронотопу казки та провідні творчі шляхи їх творення як складових текстуального художньо-казкового світу. Вказаний аспект дослідження дисертантки ідентифікував наявність підрозділу порівняльної характеристики (підрозділ 1.2) хронотопів народної та літературної казки та його візуалізації у авторській схемогамі (с. 44-45). Домінантна увага дослідниці приділяється аналізу «зовнішнього» (підрозділ 1.3.1) і «внутрішнього» (підрозділ 1.3.2) хронотопів у всьому розмаїтті їх форм; аспект співдії фольклорних та літературних сегментів у їх просторі постійно у полі зору дослідниці.

Дисертантка, ідентифікуючи простори їх функціонування, системно виокреслює тезаурус індивідуально-творчих форм і засобів творення авторських хронотопів літературних казок кінця XX – початку XXI століття. Домінантними структурно-семантичними складовими вказаного процесу дослідниця вважає насамперед динаміку співвідношення у авторсько-казкових творах фантастичного і реального (на користь останнього в аспекті конкретно-часових вимірів і переорієнтації духовних цінностей націосоціуму), антро- та етноцентризм зображення як екзистентно-буттєвих, так і природно-ландшафтних їх рівнів, «осучаснення» предметного світу казки (насамперед засобів пересування, руху героїв) як форманту цивілізаційного та науково-технічного поступу суспільства. Зазначаємо, що дослідниця ідентифікує у їх текстах функціонування найрізноманітніших авторських описів, засобу художньої деталізації, поглиблення психологізму зображеного домінантними, власне літературними формами створення сучасного хронотопу авторських казок кінця XX – початку XXI століття (с. 37, 47, 49).

Вважаємо, що значення вказаних концептів дослідження О. Дибовської полягає і в тому, що вони сприяють поглибленню сучасного системного осмислення наукових проблем, пов'язаних із оцінкою ролі й місця хронотопу як складової новітнього авторського казкового світообразу.

Та все ж певним прорахунком у загальній науковій стратегії вказаного розділу дослідження вважаємо відсутність розкриття сутності літературознавчих понять «топос», «локус» що, на наш погляд, посилило б теоретичне підґрунтя дослідження, якщо зважити на їх перманентну присутність у всіх його наступних частинах (див. с. 59, 60, 61, 107, 119 тощо). Бажано було б у сегмент аналітичного зрізу класифікаційних кодів власне авторської казки внести і дослідницькі позиції вивчення вітчизняної літературної казки ХХ століття Ю. Ярмиша, які були б особливо ефективними у розгляді саме фольклорно-літературної співдії у художньому просторі новітніх казок митців (підрозділ 1.2.).

Відтак, структура дисертаційної роботи є логічно продуманою; первинно увага дослідниці зосереджується на теоретичних аспектах даної проблеми, які і зумовлюють напрямні аналізу поетики хронотопу літературно-казкового здобутку цього періоду. Дисертантка послідовно вибудувала не лише загальну структуру дисертації; їй вдалося створити системну конструкцію усіх наявних розділів. Початковий зміст кожного з них – загальне уявлення про проблему, яка вирішується, розкриття та мотивація її масштабів. Наступні етапи дослідження – це поступовий рух до аналітичного зрізу локальних, але не менш значущих аспектів та явищ, які власне й складають, прояснюють загальні положення. Саме такий шлях проходить дослідницька думка О. Дибовської і в історико-літературних розділах дисертації (див. наукові преамбули підрозділів с. 99-100, 120-121, 134-135, 153-154, 169, 182, 197-200).

Концептуальним спрямуванням другого і третього розділів – «Особливості хронотопу українських літературних казок кінця ХХ століття: фольклорна традиція та новітні тенденції на межі тисячоліть» та «Особливості хронотопу українських літературних казок початку ХХІ століття: інклюзія на мапі модифікацій жанру» є текстуально-аналітичний зріз функціонування зовнішнього і внутрішнього хронотопів у всьому розмаїтті їх форм безпосередньо у текстовому масиві митців-казкарів кінця

XX – початку XXI століття в аспектах генези, інтерпретації та трансформації їх поетикального формату.

Ураховуючи існуючі науково-теоретичні підходи до жанрової парадигми літературної казки як синтетичного «утворення, що включає авторські здобутки і фольклорні традиції» (с. 37), О. Дибовська залучає до аналізу та тлумачення розмаїтий за об'ємом, темпоральністю функціонування, художньо-прагматичним статусом та іміджем літературно-казковий матеріал В. Шевчука, В. Рудківського, Г. Пагутяк, З. Мензатюк, Дари Корній, І. Андрусяка, Сашка Дерманського, О. Драчовської та ін. Увага дисертантки як дослідника-філолога спрямована насамперед на вагомий творчий потенціал синтезу «подвійного кодування» (і фольклорного, і літературного) поетикально-хронотопного простору конкретних авторських творів. Метою даного наукового пошуку стає системне і цілісне розкриття поетичних концептів їх хронотопу як знакових в аспекті актуалізації у новітніх авторсько-казкових текстах проблемно-тематичних складових сучасного націопростору (Голодомор, геноцид, Майдан, війна, інклюзивний простір як соціокультурна проблема сучасності).

У зв'язку з цим історико-літературні розділи дисертаційного дослідження мають виразний аналітичний характер порівняльних студій поетики зовнішнього і внутрішнього хронотопів вказаних текстів у дихотомічному аспекті: з фольклорними препозиціями та інноваційними творчими процесами сучасного літературного простору. Відзначаємо як науковий позитив дослідження і звернення належної уваги дисертантки на розкриття в ньому утвердження і постмодерністських літературних позицій, складовими якого стають деуніверсалізація творчого процесу, еkleктизм, інтертекстуальність, іронічність, пародійність письма, культивування маргінального тощо.

Зазначаємо, що у дисертаційному дослідженні домінантними системно-творчими факторами поетично-образного «осучаснення» літературно-казкового хронотопу дослідницею виокреслюються наступні:

1. Утвердження домінантності авторського семантично-структурного конструювання зовнішніх (насамперед дороги, ландшафту, інноваційно-урбаністичного) і внутрішніх (страху, оніричного, дому) хронотопів у процесі створення художньо-образного простору сучасності у текстах новітніх казок крізь призму світовідчуття самого письменника.

2. Складовою даного процесу стає і трансформація, переорієнтація митцем-казкарем фольклорно-казкової складової хронотопів у художньому просторі власних текстів (зокрема, і в аспекті звернення до бінарних опозицій «свій-чужий», «життя-смерть» тощо) та виникненням діахронічної позиції їх поступової маргіналізації.

3. Адекватність авторського синтезу біблійних, національно-міфологічних, європейсько-літературних традицій з метою створення сучасної часово-просторової вісі новітнього літературно-казкового здобутку.

4. Національна ідентичність, демократичність буттєво-екзистентних концептів як складових хронотопу літературних казок кінця ХХ – початку ХХІ століття зредукували їх позицію як результативно-ефективного базису використання цих творів у сучасному процесі адаптації дитини до вразливо-буттєвих реалій соціопростору України як в минулому, так і в умовах сьогодення. Елемент автобіографізму не відкидається як гармонійна складова визначеного процесу.

За твердим переконанням дослідниці, одним з найбільш вагомих досягнень літературної казки початку ХХІ століття є виникнення та функціонування інклюзивного хронотопу в літературно-казкових творах цього періоду (О. Драчківська «Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама»). Художня своєрідність його поетики, на думку О. Дибовської, спрямована насамперед на створення особливого інклюзивного часопростору з домінантністю концепту його адекватності та толерантності для героя з інвалідністю та особливими освітніми потребами. У даному підрозділі дисертації звертається особлива увага на багатство емоційних конотацій художніх деталей природного і урбаністичного простору (стрімка, звивиста

стежка, струмок без моста, відсутність ліфта тощо) та предметний світ буття героїв – інвалідний візок, звуковий світлофор тощо. О. Дибовська підкреслює, що характерним для інклюзивного простору є його двоаспектність (комфортний і соціально-проблемний); авторська позиція стосовно вирішення останніх і стає змістовно-формальним наповненням часопросторових зв'язків казки і утвердженням домінантності толерантно-цивілізаційних екзистентно-буттєвих цінностей як базису міжособистісного спілкування суспільства.

Зазначаємо, що певною описовістю, фактажною та змістовою невизначеністю характеризується сегмент дослідження, в якому розкривається вплив авторської казки на формування художнього простору в «коміксах, сиквелах, інтерактивних історіях, доповнень чи віртуальній реальності, комп'ютерних іграх» тощо (див. с. 168-169).

Завершують роботу умотивовані висновки, які є закономірним результатом наукового пошуку дослідниці і є цілком достовірними, оскільки спираються на багатоплановий аналіз авторсько-казкового масиву кінця XX – початку XXI століття та досягнення сучасної історико-літературної і теоретико-методологічної думки.

Поставлені в дисертації проблеми і наукові концепти, висунуті й обґрунтовані авторкою, відбиті в її публікаціях. Робота апробована численними виступами на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, у 12 статтях, із яких 7 – у фахових наукових виданнях України, 2 – в іноземних періодичних виданнях, 3 додаткових публікаціях.

Висловлені зауваження не стосуються концептуальної цілісності дослідження та його наукової новизни, яка написана на належному науковому рівні і в ній результативно вирішено низку актуальних літературознавчих проблем літературно-казкової творчості сучасності. Дисертація відповідає вимогам щодо її оформлення та структурування.

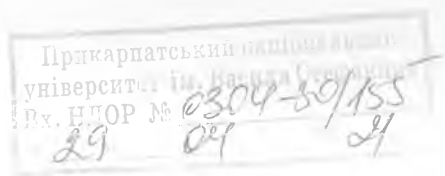
Зазначаємо, що текстуально-аналітичний зріз поетикальних координат хронотопу як складової авторського світообразу вітчизняного літературно-

казкового здобутку кінця XX – початку XXI століття у дисертації утворює її одновекторну творчо-індивідуальну сфокусованість. Усі напрями наукового пошуку спрямовані на розкриття творчо-художньої спроможності її інтегровано-генологічної матриці до акумуляції екзистенційного аксіологічного досвіду суспільства в конкретних і, що особливо важливо, сучасних періоду її виникнення хронокордонів у зв'язку із провідними літературними традиціями і з домінантністю суб'єктивно-особистісного фактору її творення. Ця позиція новітньої авторської казки розглядається у дисертації як певний художній канон, який набирає ознак своєрідної літературної традиції і має право на продовження в наступні періоди розвитку вітчизняного літературного простору, а значить – потребу постійного вивчення.

Таким чином, за обсягом виконаної роботи, актуальністю теми постановкою й реалізацією мети і завдань дослідження, сучасним рівнем літературознавчого апарату, новизною отриманих результатів дисертації Олесі Володимирівни Дибовської на тему «Українська літературна казка кінця XX – початку XXI століття: поетика хронотопу» відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого (Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року, № 567, з змінами), внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 27.07.2016), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри
слов'янської філології та світової
літератури імені проф. О. Мішукова
Державного закладу «Херсонський
державний університет»
(м. Херсон)

Горбонос О.В.

Горбонос О.В.
Вулиця...
2004 2024